

УДК 35.077.6

С. В. ТАРАБАН

ПРІОРИТЕТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ І НАЦІОНАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Розглянуто вплив глобальних проблем на економіку України, співставлення у світових рейтингах України з іншими країнами. Проаналізовано першочергові заходи для вирішення проблем сталого соціального, економічного та екологічного розвитку Харківської області.

Ключові слова: сталий розвиток, глобальні проблеми, соціальна сфера, економічна сфера, екологічна сфера, стратегія, пріоритети, економічна безпека.

Influence of global problems on the economy of Ukraine, comparison Ukraine with other countries in the world rankings is considered. Initial Ukraine's topmost priorities to address the problems of sustainable social, economic and environmental development of Kharkiv region are analyzed.

Key words: sustainable development, global problems, social sphere, economic sphere, environmental sphere, strategy, priorities, economic safety.

Одним з найголовніших завдань на сучасному етапі розвитку світу є формування нового світогляду на майбутнє. Необхідність цього процесу зумовлена обмеженістю панівних концепцій, наслідування яких призвело до вичерпання можливостей розвитку та функціонування людства. Загальносвітовими наслідками такого становища є виникнення глобальних проблем у всіх сферах людського існування.

Глобальні проблеми – це ті, які стосуються тією чи іншою мірою всіх країн і народів і вирішити які можливо, тільки об'єднавши зусилля всього світового співтовариства. З вирішенням цих проблем пов'язано саме існування земної цивілізації або, принаймні, її подальший розвиток.

Тому цілком обґрунтованим є зусилля вчених і політиків з різних країн світу щодо розробки нової концепції світового розвитку.

У даний час проблематика концепції сталого розвитку активно обговорюється в наукових працях та на конференціях, тому що чітке уявлення щодо її сутності впливає на практичну реалізацію сталого розвитку.

Так, у розумінні Світового банку “сталий розвиток” – це управління сукупним капіталом суспільства в інтересах збереження та збільшення людських потреб [8].

Міжнародний інститут сталого розвитку (Канада), заснований у 1990 р., визначає даний термін таким чином: “сталий розвиток означає об'єднання єдиного оточуючого середовища, економічної ефективності та благополуччя народів” [5].

В. Данілов-Данільян розуміє під сталим розвитком такий суспільний розвиток, за якого не руйнується його природна основа, створені умови життя не викликають деградації людини й соціально-деструктивні процеси не досягають масштабів, що загрожують безпеці суспільства [4].

Б. Буркинський, В. Степанов та С. Харічков визначають сталий розвиток еколого-економічної системи як її здатність витримувати зміни, спричинені зовнішніми та внутрішніми впливами в економічних та екологічних підсистемах, а також здатність збереження визначеної динамічної рівноваги [3].

Н. Багров розуміє під сталим розвитком гармонізацію трьох структурних підсистем цивілізаційного світу – соціуму, економіки та навколишнього середовища [2].

Як свідчать наукові публікації та огляди, економічний контекст сталого розвитку спирається на ідею оптимізації сукупного капіталу – фізичного, природного, соціального.

Таким чином, як відмічають Т. Акімова та Ю. Мосейкін, тлумачення поняття “сталий розвиток” значно розширилося – до поєднання трьох основних точок зору: економічної, соціальної та екологічної [1].

Узгодження цих різних точок зору та їх упровадження у вигляді конкретних заходів, що є засобами досягнення сталого розвитку, – завдання надзвичайно важливе, оскільки всі три його елементи мають розглядатися збалансовано.

Глобальні проблеми людства більшою або меншою мірою здійснюють вплив на будь-яку країну світу. Співставлення України у світових рейтингах з іншими країнами дає можливість визначити як вплив глобальних проблем на її економіку, так і відокремити специфічні національні проблеми. У таблиці наведено світові рейтинги України за деякими з індексів [7].

Таблиця

Україна у світових рейтингах

<i>Найменування індексу</i>	<i>Рейтинги України і країн, що знаходяться поряд з нею</i>	<i>Кількість країн у рейтингу</i>
Індекс розвитку людського потенціалу	84 – Вірменія; 85 – Україна; 86 – Азербайджан	182
Глобальний індекс конкурентно-спроможності	81 – Гамбія; 82 – Україна; 83 – Алжир	133
Індекс свободи підприємництва	141 – Гондурас; 142 – Україна; 143 – Кенія	173
Індекс рівня складності податків	180 – Конго; 181 – Україна; 182 – Венесуела	183
Рейтинг кредитоспроможності країн	35 – Чорногорія; 36 – Україна; 37 – Боснія й Герцоговіна	41
Екологічний показник виробничої діяльності	86 – Молдова; 87 – Україна; 88 – Бельгія	163
Індекс політичної нестабільності	17 – Ангола; 16 – Україна; 15 – Еквадор	165
Індекс урядової ефективності	143 – Мадагаскар; 143 – Україна; 142 - Кенія	212
Індекс сприйняття корупції	146 – Сьєрра-Леоне; 147 – Україна; 148 – Папуа-Нова Гвінея	180

Співставлення у світових рейтингах України з іншими країнами дозволило визначити такі глобальні проблеми, які здійснюють на неї вплив і потребують урахування при складанні стратегії розвитку країни, а саме:

у соціальній сфері:

– демографічна складова: депопуляція та старіння населення за рахунок скорочення тривалості його життя;

– дохідна складова: поляризація доходів населення всередині країни; відставання України від провідних країн світу за рівнем доходів населення; незабезпеченість населення власним виробництвом окремих видів харчових продуктів;

в економічній сфері:

– природно-ресурсна складова: вичерпання власних запасів паливно-енергетичних ресурсів; залежність економіки від подорожчання паливно-енергетичних ресурсів;

– науково-технологічна складова: відставання від провідних країн світу в переході до нового технологічного укладу; уповільнення науково-технічного прогресу;

в екологічній сфері:

– зміна клімату та глобальне потепління.

Крім того, для економіки України властиві і специфічні національні проблеми, до яких належать такі:

в економічній сфері:

– низький рівень конкурентоспроможності економіки;

– низький рівень економічних свобод;

– низький рівень свободи підприємництва;

– високий податковий тягар, відсутність реформ і складність податків;

– невисокий рівень привабливості для прямих іноземних інвестицій;

– низький рівень кредитоспроможності й висока вірогідність дефолту;

в екологічній сфері:

– низький рівень використання поновлюваних джерел енергії;

– відсутність цілеспрямованої політики в області екології;

у сфері державного управління:

– політична нестабільність;

– низька якість і ефективність державного управління;

– високий рівень корупції [7].

Згідно з оцінкою економічної безпеки, України можна визначити такі проблеми розвитку країни в порядку пріоритетності їх вирішення:

– демографічна безпека: від'ємне сальдо природного приросту населення; висока дитяча смертність; депопуляція населення; низька народжуваність населення; високе демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне;

– науково-технологічна безпека: низька питома вага видатків державного бюджету на науку; низька частка підприємств, що впроваджують інновації; невелика кількість спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи; неефективне співвідношення частки фундаментальних досліджень, прикладних досліджень,

науково-технічних розробок і науково-технічних послуг, виконаних власними силами; незначна кількість упродовжених об'єктів промислової власності;

– макроекономічна безпека: значне від'ємне сальдо поточного рахунку платіжного балансу; низький рівень відношення обсягу ВВП на одну особу до середнього значення в країнах ЄС; невелика частка наявних доходів нефінансових корпорацій у валових наявних доходах; низький рівень відношення обсягу ВВП на одну особу до середньосвітового значення;

– продовольча безпека: недоспоживання населенням овочів і баштанових, фруктів, ягід, горіхів та винограду, молока та молочних продуктів, м'яса та м'ясопродуктів;

– фінансова безпека: низька частка довгострокового страхування; великий обсяг готівки; малий обсяг страхових премій; великі обсяги дефіциту торговельного балансу;

– енергетична безпека: висока енергоємність ВВП; незначні обсяги транзиту нафти; недостатні обсяги інвестицій у підприємства паливно-енергетичного комплексу; малі обсяги видобутку вугілля;

– виробнича безпека: незначні обсяги ліквідації промислових фондів; високий ступінь зносу основних засобів промисловості; низька частка машинобудування в промисловому виробництві.

Харківська область – один із найбільших промислово-аграрних, наукових, освітніх і культурних регіонів України. Згідно із загальною характеристикою Харківської області, можна виділити такі найважливіші її особливості:

– незважаючи на периферійність місцезнаходження, регіон має вигідне географічне розташування, що сприяє розвитку зовнішньої та внутрішньої торгівлі і транспортно-логістичних послуг;

– з урахуванням наявності природно-ресурсного потенціалу в регіоні можливість розвитку мають такі галузі матеріальної сфери виробництва: сільське господарство; переробка сільгосппродукції та виробництво продуктів харчування; видобуток та переробка вуглеводнів (нафтогазоконденсатних); будівництво та виробництво будівельних матеріалів; виготовлення скляної та оптичної продукції;

– регіон має промисловий комплекс, який залишається одним із найбільших в Україні, особливо в таких галузях, як машинобудування, фармація, тому розвиток повинні одержати окремі з них, найбільш високотехнологічні, які мають стратегічне значення та ринки збуту;

– регіон має достатньо розвинений освітній і науковий потенціал, що забезпечує можливість розвитку сфери освітніх послуг та створення технопарків і технополісу в м. Харків [6].

Як і інші регіони України, для успішного функціонування та розвитку Харківщина повинна мати науково обґрунтовану і практично реалізовану стратегію, яка, згідно з чинним у країні законодавством, є основою для розробки програм соціально-економічного розвитку, бюджетів різних рівнів, державних і регіональних цільових програм за окремими пріоритетними напрямками або ключовими проблемами. Тому у грудні 2010 р. рішенням сесії Харківської обласної ради було затверджено Стратегію сталого розвитку Харківської області до 2020 р., в якій визначено цілі та проблеми сталого розвитку Харківської області, обґрунтовано пріоритетні напрямки їх вирішення, запропоновано механізм її реалізації.

До проблем у сталому соціальному розвитку Харківської області, які потребують першочергового вирішення, було віднесено такі: зниження захворюваності населення; зниження дитячої смертності; збільшення розміру пенсій; збільшення природного приросту населення; у другій черзі – покращання раціону харчування населення та забезпечення населення житлом; у третій черзі – покращання раціону харчування населення; збільшення оплати праці; зменшення частки витрат домогосподарств на харчування.

До проблем у сталому економічному розвитку Харківської області, які потребують першочергового вирішення, віднесено такі: підвищення інноваційної активності підприємств; збільшення обсягів реалізації інноваційної продукції; збільшення інвестицій в основні засоби промисловості; збільшення виробництва сільськогосподарської продукції (риби та рибопродуктів; фруктів, ягід, горіхів; м'яса та м'ясопродуктів; у другій черзі – збільшення науково-технічного персоналу; збільшення диференціації торгових країн-партнерів; вирівнювання зовнішньоторгового сальдо; зниження фінансової залежності регіонів; збільшення продукції машинобудування; зменшення частки прямих іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій; зниження енергоємності продукції; диференціація часток паливно-енергетичних ресурсів у загальному споживанні; у третій черзі – стимулювання винахідницької активності й збільшення експорту продукції високих ступенів переробки; зменшення рівня інфляції; збільшення обсягу інвестицій в основний капітал.

До проблем у сталому екологічному розвитку Харківської області, які потребують першочергового вирішення було віднесено такі: зменшення кількості наявних відходів I – III класів небезпеки; у другій черзі – зниження викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря; у третій черзі – зниження частки забруднених зворотних вод у загальному водовідведенні [7].

Однак, слід зазначити, що досягнення поставлених цілей в окремому регіоні неможливо без покращання соціально-економічної ситуації в цілому по країні. За роки незалежності Україна не використала величезного наукового та виробничого потенціалу, який їй перейшов у спадок від колишнього СРСР, для модернізації економіки, структурних змін і соціальних реформ.

Література:

1. *Акимова Т. А.* Экономика устойчивого развития : [учеб. пособие] / Т. А. Акимова, Ю. Н. Мосейкин. – М. : ЗАО “Изд-во “Экономика”, 2009. – 430 с.
2. *Багров Н. В.* Региональная политика устойчивого развития / Н. В. Багров. – К. : Либідь, 2002. – 256 с.
3. *Буркинский В. Б.* Экономико-экологические основы регионального природопользования и развития / В. Б. Буркинский, В. Н. Степанов, С. К. Харичков. – Одесса : Феникс, 2005. – 575 с.
4. *Данилов-Данильян В. И.* Устойчивое развитие – будущее Российской Федерации / В. И. Данилов-Данильян // Россия на пути к устойчивому развитию. – М. : Прогресс, 1996. – 250 с.
5. *Оленьев В. В.* Глобалистика на пороге XXI века / В. В. Оленьев, А. П. Федотов // Вопросы философии. – 2003. – № 4. – С. 18–30.
6. *Основи сталого розвитку Харківської області до 2020 року : [монографія]. – Х. : ВД “Інжек”, 2010. – 512 с.*

7. Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року. – Режим доступу: <http://kharkivoda.gov.ua>

8. <http://www.wikipedia.org>

Надійшла до редколегії 27.01.2011 р.